

Dementie en identiteit – perspectieven

Door filosofen zijn veel definities van identiteit geformuleerd. Er is echter geen consensus, zelfs niet over wat de kern is. Hieronder staan verschillende visies waarmee we kunnen kijken.

Vormen van identiteit

Ons **fysiek** lichaam telt als één, ook al is iedere molecule ondertussen veranderd. Er is een 'ik' die zich als een unieke persoon ervaart. Is die 'ik' los van het lichaam?

Zorgkantoren hanteren een **administratieve** identiteit (= BSN).

Identiteit op basis van **geheugen**: Je bent alleen dezelfde wanneer je je eigen verleden herinnert. Of: wanneer er overlap is tussen herinneringen.

Emotionele continuïteit: ik herken jou aan dat wat 'typisch' jou is. Ondanks ingrijpende gedragsverandering. Je hebt ook een **relationele** identiteit, zoals moeder, oom of buurvrouw.

Morele identiteit: kan iemand gehouden worden aan een besluit dat genomen is door een 'ik' uit het verleden terwijl de huidige 'ik' zich dat besluit en zelfs die persoon niet meer kan herinneren?

Zelfsturende identiteit

Wees autonoom (zelfsturend, zelfbepalend). Identiteit wordt grotendeels bepaald door keuzes, relaties en de manier waarop iemand zichzelf in de wereld positioneert. Je bent in iedere omgeving vrij om je eigen projecten en doelen te kiezen en draagt hiervoor persoonlijke verantwoordelijkheid.

Wanneer iemand geen verantwoordelijkheid neemt voor eigen keuzes, dus zich opstelt als slachtoffer van omstandigheden/gevangen in een rol, dan is er sprake van 'kwade trouw'.

Identiteit als relatie

Identiteit ontstaat door interactie via de 'blik' (*le regard*). Wanneer iemand naar je kijkt, oordeelt deze en bepaalt met dat oordeel een identiteit. Je wordt door de kijker gereduceerd tot een rol of een beperkt deel van jezelf. Je wordt een object. Wie gezien wordt, mist de macht om dat oordeel te veranderen, terwijl je vrijheid wordt genegeerd en je wordt gereduceerd tot een deel van jezelf.

De 'blik' van zorgverleners kan bewoners reduceren tot een nummer en een diagnose. Zorg wordt dan een afvinklijst met verrichtingen. Ook bewoners onderling oordelen over elkaar en negeren elkaar.

Een partnerrelatie of familiale relatie schept relationele identiteit. Dit schept wederzijdse verwachtingen. Een ander relationeel aspect van (familie-)identiteit is dat oudere mensen vaak fungeren als dragers van de kennis over de familie of als een sociaal geheugen dat gevaar loopt samen met hen te verdwijnen.

Identiteit in hokjes

Met de 'blik' bepaalt de ander tot welke afgebakende identiteit je behoort. Dit kan een schurende identiteit zijn, zoals oudere, demente, huisvrouw/moeder. Wanneer mensen met een label in hokjes worden ingedeeld, ontstaat het risico dat hun individuele identiteit niet meer gezien wordt.

Wanneer we ons reduceren / gereduceerd worden tot een enkel hokje, zoals nationaliteit, gender of cultuur, kan dit leiden tot een te sterke identiteitspolitiek. Hoeveel respect is er dan voor eigenheid? Denk ook aan roze zorg of zorg voor mensen met een migratieachtergrond.

Taal bakent identiteiten af. Daarom gebruikt men in de zorg niet 'dementen', maar 'mensen met dementie'. Er is ook verschil tussen patiënten, cliënten, zorgvragers, bewoners, enz. Tegelijkertijd wordt er juist bij zorg expliciet gelabeld. Toegang tot zorg is voorbehouden aan mensen met het juiste label.

Narratieve identiteit

Identiteit ligt niet vast, maar wordt geconstrueerd door een verhaal dat mensen over zichzelf vertellen of dat over hen verteld wordt. We begrijpen onszelf door middel van verhalen; zetten met het verhaal feiten of aannames in een volgorde en samenhangende reeks. Dit hoeft niet een bewuste handeling te zijn. Het verhaal dat we vertellen kan veranderen door nieuwe gebeurtenissen of interpretaties, maar ook over tijd of in verschillende (sociale) omgevingen. We zijn (tijdelijk) ons verhaal.

Identiteit als levenskunst

Levenskunst gaat over de vraag hoe we goed moeten leven. Levenskunst is de bewuste praktijk waarin iemand zijn leven vormgeeft op een manier die als zinvol, samenhangend en verantwoord kan worden ervaren. Het gaat niet om geluk als oppervlakkig welbevinden, maar om het ontwikkelen van een houding ten opzichte van jezelf, anderen en de wereld. Levenskunst veronderstelt reflectie, oefening en discipline: een mens wordt niet vanzelf iemand, maar moet daar werk van maken. Dit is urgent geworden omdat grote verhalen zijn wegvallen, zoals religie of gedeelde maatschappelijke bewegingen.

Dementie en identiteit – Anekdoten

Welk perspectief op identiteit is te herkennen in de volgende anekdoten?

- A Ik ben bij mijn moeder in het Huis van de Buurt in Amsterdam, waar ze in de avond eet. Ze wijst naar een vrouw die net weggaat.

Grappig he, al die bekenden die hier rondlopen. Ik ken haar nog uit mijn Indië-tijd. Wij werkten samen in de Bank.

O ja, en wat deden jullie in de Bank?

Allebei secretaresse. Heel belangrijk werk allebei. We gingen in de weekenden samen zeilen.

Secretaressewerk is inderdaad belangrijk. Dan moet je meestal heel geordend en precies zijn. Mensen rekenen op jou dat alles goed opgeschreven staat en opgeborgen wordt.

Nou, zeker. Ik was een hele goede. De bank gaf mij een lintje.

Mijn moeder heeft inderdaad in Indië gewoond, maar tot haar zestiende. Ze heeft nooit gewerkt in een bank en de mevrouw die zij aanwijst ziet er Indonesisch uit, maar kent ze niet. Haar herinnering aan haar werkervaring is volslagen gefabuleerd.

- B Adelheid Roosen zegt: "Ik moet niet meer denken dat het mijn oude moeder is. [...]"¹.
-

- C Ik heb je ingeschreven voor de knutselclub bij het Huis van de Buurt, zeg ik tegen mijn moeder.

Nee, ik wil niet bij die oude mensen.

Ze zijn aardig en dan heb je wat te doen.

Ze doen alleen maar aan kleuren en kaarten plakken. Ik ben toch geen kleuter.

Je andere hobby's lukken je niet meer.

Tuurlijk wel. Als ik er zin in heb, ga ik er weer mee verder.

Dat hebben we al geprobeerd en het lukt je niet meer. Ga nou maar naar de dagbesteding. Dan ben je er even uit.

Laat me met rust. Dagbesteding. Hoe kom je erbij? Ga er zelf heen als je zo graag wilt.

- D 'Verhuizen? O, geen enkel probleem', zei mijn moeder. 'Ik heb mijn hele leven veel verhuisd. Ik heb nooit lang ergens gewoond. Eigenlijk ben ik een soort van zwerver?'

Tot haar 18^e moest mijn moeder inderdaad vaak verhuizen, iedere twee jaar. Daarna heeft ze maar in vier huizen gewoond, waaronder 46 jaar in het op-een-na-laatste.

- E In het verpleeghuis wordt het hele leven minutieus ingedeeld en gecontroleerd. Alles wordt beslist. Dit leidt tot verlies van de laatste autonomie en vrijheid die iemand nog kan hebben. Nieuwe projecten kunnen niet meer opgestart worden. Bij gevorderde dementie is iemand daarom geen persoon meer.²

¹ (Anne-Mei The, 2017, p. 104/105)

² (Naar Eribon, 2024, p.107)